

OPERA LUI SPIRIDON VANGHELI ÎN GRAFICA DE CARTE

Cercetător științific, lector universitar **Vladimir KRAVCENKO**
Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM

„În clipa când am încetat de a fi copii, am murit”
Constantin Brâncuși

SPIRIDON VANGHELI'S OEUVRE IN THE GRAPHIC ART

Summary. The article deals with color illustrations to the oeuvre of Spiridon Vangheli (b. 1932), the outstanding Romanian children's writer from the Republic of Moldova, that were published between 1962 and 2015, in Chisinau and abroad (Berlin, Bucharest, Moscow, Prague, Riga, Tallinn, Vilnius), totally 56 editions. There are examined the artworks carried out by the well-known artists, who have contributed to the promotion of national values (I. Vieru, I. Carmu, L. Sainciuc and others).

Keywords: children's book, illustration, graphic art, experiment, stylization, decorative style, engraving, popular art, naïve art.

Rezumat. În articol sunt evaluate ilustrațiile din operele eminentului scriitor basarabean pentru copii Spiridon Vangheli (n. 1932), publicate în anii 1962–2015 la Chișinău și în străinătate (Berlin, București, Moscova, Praga, Riga, Tallinn, Vilnius). În total, se examinează 56 de ediții, punându-se accentul pe realizările pictorilor moldoveni care au contribuit la afirmarea valorilor naționale: Igor Vieru, Isaia Cârmu, Lică Sainciuc ș.a.

Cuvinte-cheie: carte pentru copii, ilustrație, grafică, experiment, stilizare, stil decorativ, gravură, arta populară, arta naivă.

Laureat al *Diplomei de Onoare Hans Christian Andersen* (1974), Spiridon Vangheli este unicul scriitor basarabean nominalizat pentru întreaga sa operă la *Medalia Hans Christian Andersen* (1998), cel mai prestigios premiu internațional în domeniul literaturii pentru copii, numit și „Premiul Nobel cel mic”¹. De asemeni, în anii 2012–2016, scriitorul a fost propus pentru *Premiul Memorial Astrid Lindgren*². Anul 2013 a fost declarat la noi în republică Anul Spiridon Vangheli.

Povestirile lui instructive și hazlii cu mici eroi care au devenit simboluri ale copilăriei și spiritualității populare naționale, precum și scrierile timpurii care prezintă universul prin prisma percepției infantile, au fost traduse în 38 de limbi, fiind editate și reeditate în 76 de țări ale lumii [65].

Opera vangheliană, destinată preșcolărilor și elevilor, este ilustrată de mai bine de cinci decenii³. Deși o parte dintre ilustrații au beneficiat de recenzii din partea criticilor de artă, cele mai multe însă reprezintă un aspect al graficii de carte autohtone puțin

studiat. În acest articol ele sunt examinate cronologic, acordându-se o atenție deosebită tendințelor artistice din perioada respectivă⁴. Sunt comentate și ilustrațiile reprezentative din edițiile europene ale operei scriitorului care au influențat, într-o măsură sau alta, evoluția graficii de carte din republică în a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea⁵.

În lucrările grafice luate în discuție sunt aplicate diferite metode de expresie plastică, o importanță caracteristică a ilustrațiilor fiind corespondența din-

⁴ Sunt examinate doar cele mai importante ilustrații din edițiile ce au apărut în țările europene și în Rusia. Sunt oferite datele primelor publicări ale operelor grafice în limbile bulgară, cehă, engleză, finlandeză, franceză, germană, italiană, letonă, lituaniană, română (cu text în grafie chirilică și latină), rusă, spaniolă. Toate ilustrațiile pictorilor moldoveni, despre care se vorbește în studiu, în afară de cele din 2012, 2013 și 2015, au fost reeditate în republică și/sau în străinătate.

⁵ Lucrând ilustrațiile care prezintă subiectul cărții în mișcare (și care intră în carte), artistul plastic abordează narativul altfel, decât în cazul când elaborează imaginea copertei. În cele mai multe cazuri, întregul narativ se desfășoară în interiorul cărții, iar pe coperta este plasată o imagine care doar face referință la subiect și nu îl dezvăluie. Autorul și-a ales în calitate de obiect de cercetare anume ilustrații din interior și nu coperte.

¹ Spiridon Vangheli. În: *Bookbird. A Journal of International Children's Literature*. 1998/3, Vol. 36, p. 46.

² <http://www.alma.se/en/Nominations/Candidates> (Accesat la 15 februarie 2017).

³ Sunt luate în discuție edițiile în care Sp. Vangheli se prezintă ca autor al textului literar, și nu alcătuitor, redactor sau traducător.



Boris Diodorov (Rusia). *Steaua lui Ciuboțel*, 1984

tre stilul vizual și cel literar care se stabilește la diferite niveluri narativ-semantice. Astfel, se evidențiază afinități de concepții plastice, ilustrațiile combinând esteticul cu cognitivul, dezvoltând la copii gustul pentru frumos, sentimentul de armonie cromatică, curiozitate, dragoste față de plaiul natal. Spiritul noului, prezent în ilustrații, se contopește cu măiestria desăvârșită, inerentă perfecțiunii limbajului plastic ales de artist [68; 70].

Ilustrațiile din primele cărți, apărute la începutul anilor 1960, se disting prin decorativism, pictorii **Leonid Beleaev** (1921–1974) [1; 51] și **Igor Vieru** (1923–1988) [2, 51] apelând la tehnica de gravură în relief cum este linogravura, cu adăugarea accentelor de culoare în guașă.

Limbajul imaginilor de acest tip presupune o sintetizare ce fortifică potențialul ideatic al textului. Pe atunci, interesul față de gravură cu limbajul său concis a provenit din renunțarea la aspectele iluzorii ale ilustrației de carte. Astfel, artiștii L. Beleaev și I. Vieru au recurs la întruchiparea grotescă a personajelor, conferind imaginilor din natură o alură de basm. Plasticitatea contururilor și sonoritatea negrului în compozițiile lui L. Beleaev vădesc influența operei grafice a lui Vladimir Favorski, renumit pictor-gravor și teoretician al artei moscovit, care sublinia rolul cheie al imaginii decorative pentru prezentarea grafică a cărții contemporane și afirma că anume gravurii îi re-

vine locul cel mai potrivit în carte, întrucât imaginea se leagă foarte bine cu textul⁶.

I. Vieru se inspira din fascinația descoperirii lumii înconjurătoare, influențat de arta pictorilor lituanieni din anii 1960 (în special, a Birutei Demkute). La acel moment, pictorul avea o experiență considerabilă în prelucrarea gravurilor, fiind primul artist plastic din republică din perioada postbelică care a practicat ilustrația în linogravură⁷. De fapt, anume I. Vieru a „descoperit” în spațiul autohton potențialul gravurii în crearea compozițiilor decorative și le-a arătat colegilor săi calea experimentelor de mai târziu.

În anii 1960, arsenalul expresiv al graficii de carte se îmbogățește prin sinteza elementelor picturale cu cele decorative, având drept bază arta națională populară și cea naivă (fiind și ea inspirată, într-o bună măsură, de arta folclorică). Orientarea spre codul estetic al artei naive, o trăsătură distinctă a culturii din deceniul șapte, este vădită în guașele lui I. Vieru care ilustrează colecția de miniaturi *Băiețelul din coliba albastră* [3; 40], iar orientarea spre arta populară se atestă în ilustrațiile la baladele inspirate de poetica populară, editate în 1966 [5], culegerea fiind un experiment inedit sub aspect literar și artistic [57, p. 24].

Deși există o legatură între opera picturală a lui I. Vieru și ilustrațiile sale în guașă, în acestea din urmă artistul îmbină culorile astfel, încât compozițiile să intre în cartea pentru copii. Potrivit criticului de artă Eleonora Brigalda, „procedeele ce reamintesc arta populară vădesc aspirația lui I. Vieru spre dezvăluirea unor valori de esență spirituală” [59, p. 34], cu ecouri în tematica literară. Ilustrațiile din anii 1960 capătă pondere în opera lui I. Vieru [66, p. 24-25], considerată foarte importantă pentru cultura națională.

Odată cu afirmarea tendinței decorative în grafica de carte, au beneficiat de popularitate nu numai linogravura colorată, dar și tehnicile mixte. În acest context, se evidențiază ilustrațiile în tuș, acuarela și guașă ce aparțin **Luizei Ianțen** (1936–2008) [4], cunoscută mai mult ca specialist în domeniul artelor decorative, ilustrațiile lui **Aleksandr Hmelnițchi** (1935–2004) pentru noua ediție ilustrată a *Băiețelului din coliba albastră* [10], dar și grafica lui Igor Vieru pentru legendele naționale, intrate în noul *Abecedar* [8]. A. Hmelnițchi s-a mai remarcat prin ilustrațiile pentru prima ediție,

⁶ Фаворский В. Об искусстве, о книге, о гравюре. Москва: Книга, 1986, с. 91-179.

⁷ Linogravura lui I. Vieru la *Soacra cu trei nurori* din 1955 nu a fost publicată, probabil, din cauza stilizării inspirate de opera de artă folclorică, „nepotrivite” pe atunci. Linogravurile la opera *Ioan Vodă cel Cumplit* de B. P. Hasdeu au fost publicate în Chișinău în 1959.

din 1967, a celebrelor povestiri despre Guguță – băiat curajos care urmează să meargă în clasa întâi [6; 7]. În concordanță cu subiectul, pictorul a conferit cușmei lui Guguță o semnificație deosebită.

L. Ianțen și A. Hmelnițchi au completat compozițiile cu ornament și suprafețe texturate, primul pictor accentuând aspectul decorativ, al doilea – pe cel pictural. Rolul preferențial al dialogului (forma ludică) față de monolog (forma raportului despre evenimente) în ilustrația de carte este evidențiat de către pictorii-ilustratori din anii 1960 prin diverse modalități de generalizare a formei, juxtapunere a formelor plate celor de volum în compoziție. Totodată, artiștii plastici, în special I. Vieru, se abțin de la simplificarea excesivă ce poate duce la banalitate, ideea plastică devenind astfel incompatibilă cu viziunea poetică, bazată pe atitudinea binevoitoare față de copii, însă fără indulgență.

Aspirația spre picturalitate și pasiunea pentru tehnicile mixte au continuat să se impună în grafica de carte a deceniului următor. Pe parcursul anilor 1970, a crescut interesul profesional pentru arta plastică de la începutul secolului al XX-lea, în special pentru pictura avangardistă europeană. E cazul operelor lui **Isaia Cârmu** (1940–2015) [58; 61] și ale lui **Gheorghe**



Maria Tichá (Cehia). *Isprăvile lui Guguță*, 1986

Vrabie (1939–2016) [67]. Expresivitatea ilustrațiilor lui I. Cârmu la *Ministrul bunelului* [9, 14] și *Columb în Australia* [11] se bazează pe contrastul cromatic între culoarea neagră și culorile aprinse. După cum a menționat criticul literar Eugen Lungu, care a scris despre problematica operei lui I. Cârmu, scenele din aceste cărți „transmit un mesaj dramatic, fără a apela la tragedie” [61, p. 8-9]. Anume pentru cartea *Ministrul bunelului*, ilustrată de I. Cârmu și prezentată la cel de-al XIV-a Congres IBBY⁸ de la Rio-de-Janeiro în 1974, Sp. Vangheli a fost distins cu *Diploma H. Ch. Andersen*.

Culegerea *Codrule, codruțule* conține povestiri în proză ale lui Sp. Vangheli, texte poetice ale lui Gr. Vieru și ilustrații de Gh. Vrabie [15]. Siluetele grafice se disting prin monumentalitate, peisajele domină asupra figurilor, cu liniile accentuate ale orizontului, ale construcțiilor, pământului, cerului. Deși îmbinările de culori vii dețin un rol important, elementul esențial al compoziției îl constituie o anume linie grațioasă care, potrivit criticului literar Mihai Cimpoi, „pornește pe urma gândului care caută esența, conturul extern și cel nevăzut, intim al lumii”⁹.

Operele lui I. Cârmu și Gh. Vrabie stau dovada înclinației spre semnificație (nu și verosimilitate), tendința de prim-plan a graficii de carte din anii 1970. Pictorii au mers spre reflecții proprii, bazându-se pe esența narativului literar. Și ceea ce ținea de improvizație trecea drept rezultat al unor cugetări.

Deși ilustrația *picturală* a obținut o largă răspândire, cea *grafică* nu a dispărut, ci s-a dezvoltat concomitent. Fenomenul a fost susținut de desenele din edițiile isprăvilor lui Guguță realizate în Rusia și în Țările Baltice.

Grafica de carte rusă se remarcă prin tendința de reprezentare obiectiv-narativă a subiectului. Spre deosebire de pictorii moldoveni, cei ruși sunt adepții narațiunii amănunțite, cu accentuarea detaliilor esențiale în caracterizarea tipologică, dar și în cea psihologică a personajelor. Câteva ediții ale povestirilor despre Guguță, apărute la Moscova în anii 1970, au fost ilustrate de artiștii plastici disidenți: conceptualistul **Ilya Kabakov** (n. 1933) și postmodernistul **Erik Bulatov** (n. 1933), preocupați pe atunci de grafica de carte pentru copii. Procedul artistic și

⁸ International Board on Books for Young (Consiliul internațional al Cărților pentru Copii și Tineret) – organizația afiliată UNESCO fondată în Elveția, Zürich în 1953. Este reprezentată prin secții naționale în 70 de țări (în prezent). A se vedea: <http://www.bncreanga.md/scp/Organizatori.htm> (Accesat la 15 februarie 2017) și www.ibby.org

⁹ Cimpoi M. Linia ce se vrea cerc. În: *Literatura și Arta*, 4 decembrie, 1986, p. 7.



Gerhard Rappus (Germania de Est).
Steaua lui Ciuboțel, 1983

stilistica desenelor în creion (probabil, litografice) de I. Kabakov la cartea *Illanka Iyzyuə* [13] sunt asemănătoare schițelor din natură, iar ale celor executate în acuarelă cu conturare de tuș negru, de I. Kabakov și E. Bulatov, pentru mai multe povestiri despre Guguță, au similitudini cu ilustrațiile lui Ivan Bilibin, artist plastic rus din prima jumătate a secolului al XX-lea [12, 20, 53].

În anii 1970, imaginea de carte a fost percepută ca o formă vizuală separată, deschisă oricărei influențe artistice. Elocvente ca limbaj plastic sofisticat, cu referințe la vechile miniaturi pentru copii, sunt ilustrațiile realizate de pictorița letonă **Ilona Ćeipe** (1937–1991). Iluzia magiei conferă obiectelor și mediului un specific concludent și un caracter misterios [18].

Cărțile lui Sp. Vangheli obțineau un statut special în a doua jumătate a deceniului șapte, după ce scriitorul s-a învrednicit de *Diploma H. Ch. Andersen*. După acest eveniment, în a doua jumătate a anilor 1970, apar și primele ediții ilustrate ale povestirilor despre Guguță în SUA, Japonia și Germania de Est. Exigențele privind expresivitatea ilustrațiilor la opera vangheliană recunoscută peste hotare deveneau tot mai pronunțate.

În 1979, declarat Anul Internațional al Copilului, la Chișinău și ulterior în mai multe orașe din afara republicii a văzut lumina tiparului o nouă carte, *Guguță – căpitan de corabie*, al cărei prim-ilustrator a fost I. Vieru, revenit, după o pauză, la ilustrarea literaturii artistice pentru copii [19, 23, 26]. Combinarea procedeele plastice de redare a volumului cu cele de reproducere a specificului grotesc vădesc influența graficii contemporane și în mai puțină măsură – a artei populare. Întregi episoade sau simple gesturi ale personajelor devin teme alese de autor pentru reprezentări [69, p. 80; 59, p. 42].

Apropiate ca stil de lucrările lui I. Vieru sunt desenele pictoriței românce **Octavia Țărălungă** (n. 1930), în care se reafirmă raportul între clarobscur în redarea spațiului și prezentarea grotescă a formelor [32]. Se pare că artista nu a avut intenția să pătrundă în esența acțiunii, viziunea ei romantică (sau chiar impresionistă) asupra întâmplărilor fiind una evidentă¹⁰.

În primii ani ai deceniului opt au ieșit de sub tipar câteva opere literare noi semnate de Sp. Vangheli. Una din culegerile sale de povestiri intitulate *Calul cu ochii albaștri* îi are ca protagoniști pe neastâmpărații Grăia-Singur și Titirică, elevi în clasele primare [21]. În căutarea stilului de prezentare grafică pe înțelesul (și pe placul) copiilor mai mari decât cei cărora le sunt destinate *Isprăvile lui Guguță*, I. Vieru a apelat la stilizare prin accentuarea distorsiunilor cu contururi negre, renunțând de această dată la configurarea volumului.

Metoda caricaturistă, folosită de I. Vieru, dovedește că stilul benzilor desenate juca un rol tot mai important în grafica de carte națională, reducând în consecință expresia decorativă caracteristică pentru arta națională din anii 1960. Caracterul comic atribuit personajelor reprezenta soluția dezacordului între percepția copilului și aspectele formale ale imaginii ce caracterizează grafica de carte sovietică din anii 1970–1980. Ca urmare a evoluției mijloacelor poligrafice, efectele artistice se reproduceau tot mai calitativ. În acest context, este semnificativă reapariția clarobscurului în grafica de carte pentru copii. Forma plată, ca element plastic de bază al ilustrațiilor din perioadele anterioare, a cedat locul gradațiilor tonale, imaginile devenind mai rezervate din punct de vedere cromatic.

Cea mai reprezentativă pentru afirmarea limbajului vizual nou în grafica de carte națională este a doua culegere de povestiri a scriitorului, apărută la începutul anilor 1980, *Steaua lui Ciuboțel*, dedicată micului visător Ciuboțel, „fratele mezin” al lui Guguță. Cartea se deosebește de cele anterioare nu numai prin calități

¹⁰ <http://colo-ro.blogspot.ro/2014/06/octavia-taralunga.html> (Accesat la 15 februarie 2017).



Ilona Čeipe (Letonia). *Isprăvile lui Guguță*, 1979

literare, datorită cărora a fost reeditată în străinătate, ci și prin ingenioasele desene ale lui **Lică Sainciuc** (n. 1947), executate în acuarelă prin conturare de pix negru [22, 45, 46]. Tânărul grafician, autorul ilustrațiilor mai multor cărți pentru copii semnate de Em. Bucov, Gr. Vieru, P. Cărare ș.a., a aplicat în diferite moduri elementele stilistice și compoziționale ale benzilor desenate în grafica de carte, pasionându-se de deformarea grotescă a formelor, fără a ajunge la banalitate în redarea situațiilor comice [60].

Concepția creativă a lui L. Sainciuc o aflăm exprimată în diferite tehnici și procedee expresive inspirate din grafica de carte a țării baltice. Artistul nu recurge la infantilismul care ar fi prezentat un oarecare interes pentru adult, copilul fiind sensibil la o atitudine îngăduitoare discretă. Despre misiunea ilustratorului Lică Sainciuc a vorbit sentințios: „În orice desen adresat copiilor trebuie să depui crâmpie din sufletul tău. Aceasta este o muncă de foarte mare răspundere și succesul ei poate fi asigurat numai dacă plasticianul știe să interpreteze lumea prin optica copiilor” [62]. Păstrându-și actualitatea, aceste idei asigură interesul continuu față de ilustrațiile lui L. Sainciuc, fiind urmate de toți ilustratorii de cărți cu imagini.

Benzile desenate și-au pus amprenta puternică și pe arta românului **Francisc Kalab** (1935–1997). Stilis-

tica ilustrațiilor ne amintește de cărțile cu tiraj mare de la hotarul anilor 1950–1960, când artistul și-a început cariera de grafician [42]. L. Sainciuc și F. Kalab tratează aproape identic sarcinile stabilite în grafica de carte, primul reușind să evite mai bine schematismul în redarea formelor și a dinamicii¹¹.

În anii 1980, peste hotare au apărut noi ediții ale scrierilor lui Sp. Vangheli, ilustrațiile caracterizându-se printr-o sinteză a procedeele artistice. În acest context, se impune grafica de carte a renumitului ilustrator moscovit **Boris Diodorov** (n. 1934), nominalizat la *Medalia H. Ch. Andersen* pentru valoroasele sale ilustrații în acvaforte color – tehnică stăpânită cu desăvârșire de autor – la poveștile clasice universale (de H. Ch. Andersen, S. Lagerlöf ș.a.). Ce-i drept, în arta plastică rusă și moldovenească xilografia și lino-gravura au cedat în față ofortului ca tehnici de gravură, artiștii plastici lăsându-se tentați de avantajele tehnologice oferite de gravura în metal: timpul redus între conceperea și executarea gravurii, precum și „palpabilitatea” procesului prelucrării artistice a materialului.

În ilustrațiile la *Steaua lui Ciuboțel*, B. Diodorov a reexaminat posibilitățile tehnicii de acvaforte, adăugând textura uleioasă în tușe, imprimând astfel imaginilor o deosebită „pulsatie a iernii”, cu nuanțele cromatice ale albului ce accentuează profunzimea spațiului [27]. Pictorul a avut o atitudine aparte față de subiect: „Este una dintre cele mai îndrăgite cărți ale mele. În genere, Spiridon Vangheli, un adevărat magician, e de nelipsit în viața copiilor, precum era Andersen pe timpul său.” [64, p. 205].

Limbajul caricaturist a influențat prezentarea grafică a operei vangheliene în Europa de Est. Menționăm, în acest sens, ilustrațiile în acuarelă într-o viziune modernă ale **Mariei Tichá** (n. 1935), o caustică graficiană din Cehia [34]. Melodiile sale plastice se alcătuiesc din combinații de culori pure cu nuanțe pastelate, fiecare personaj fiind bine conturat. Deși autoarea își îngăduie rotunjirea ușoară a formelor și o oarecare poleială, picturile ei au un caracter autentic, inerent vestitei școli cehe de ilustrație pentru copii.

Artista plastică lituaniană **Giedrė Gučaitė** (1948–2014), care a realizat ilustrații în acuarelă cu conturare de tuș/cerneală, exprimă o altă concepție a narativului vizual [38]. Tablouri de mici dimensiuni, realizate în tușe delicate, reprezintă siluete grațioase într-o abordare ironizantă. De interes sporit sunt desenele liniare intercalate în text, la începutul fiecărui capitol, precum și cele apropiate ca stil de la finele capitolelor.

Dintre edițiile lui Sp. Vangheli din străinătate ¹¹<http://colo-ro.blogspot.ro/2013/02/francisc-kalab.html#more> (Accesat la 15 februarie 2017).

merită o atenție aparte cele trei apărute la editura din Berlin (RDG) *Der Kinderbuchverlag*, care fac parte din seria de cărți pentru copii *Buchfink Bücher*. Imaginile incluse în aceste ediții sunt interesante prin utilizarea savantă a procedeelor de distorsiune a formei în stil expresionist. Totodată, pictorii au folosit diferite abordări plastice ale subiectelor. Descriptivul se combină cu grotescul, fiind recreată partea exterioară a acțiunii și esența ei. Spre exemplu, ilustrând *Isprăvile lui Guguță*, **Volker Wendt** a redus formele compoziționale la volumul minim al recunoașterii, cu accesoriile excluse aproape în totalitate [17], iar **Gerhard Rappus** (n. 1934) a distorsionat perspectiva [25].

Probabil, creația lui **Franz Zauleck** (n. 1950) pentru ediția germană a cărții *Steaua lui Ciuboșel* poate fi considerată drept cea mai reprezentativă pentru reevaluarea metodelor artei avangardiste în grafica de carte care reiese din dinamica siluetei și grotescul expresiilor faciale [28]. Rafinatele ilustrații se compun din forme de culoare portocalie și din clare contururi negre.

Cu toate că liniile și culorile intense din grafica lui V. Wendt și F. Zauleck exprimă conflictul, aceasta nu intră în contradicție cu principiul ludic caracteristic narativului. Arta plastică de la începutul secolului



Octavia Țaralungă (România). *Isprăvile lui Guguță*, 1985

al XX-lea a fost percepută de pictorii germani drept națională, spre deosebire de ilustratorii din RSSM din anii 1970 (I. Cârnu, Gh. Vrabie), fascinați de redescoperirea lumii artelor plastice din perioada „pre-revoluționară”. În așa mod, pictorii germani continuă îndelungata tradiție a graficii de carte din propria țară – crearea microcosmosului poetic prin utilizarea unui minim de resurse plastice.

În spațiul dintre Prut și Nistru, ilustrația *umorică* cunoștea o dezvoltare deplină în grafica de carte din a doua jumătate a anilor 1980. Participarea regulată a pictorilor moldoveni la Târgul Internațional de Carte de la Moscova, precum și din alte țări, a alimentat practicile noi utilizate de editurile din republică. Cărțile exponențiale din punct de vedere al subiectului și prezentării grafice au fost reeditate în limbile rusă, engleză, franceză și spaniolă.

Ediția operei vangheliene conține ilustrațiile lui **Anatolii Smîșleav** (n. 1949), pictor de desene animate, autorul prezentării grafice pentru filmul animat de scurt metraj *Gaidouk* (Haiducul), distins cu premiul juriului la cea de-a XXXIX-a ediție a Festivalului de la Cannes din 1986¹². Elaborând concepția grafică a culegerii de miniaturi *Privighetoarea*, artistul a apelat la fundamentul estetic al desenelor animate, revenind, la fel ca și L. Sainciuc, la desenul concis al formelor [33, 35, 36, 37]. Formele grotești sunt conturate cu tușe gri (tehnica *umed pe umed*), intrând în contrast cu culorile aprinse ale volumelor, autorul reușind astfel să fixeze imaginea prin efecte de vibrație.

Grafica de carte moldovenească pentru copii s-a eliberat definitiv din rigorile artei *serioase*. Totodată, ea a depășit limitele înguste ale scopului utilitar, și-a asumat libertatea de a trata spațiul și forma și astfel a dobândit expresivitate figurativ-semantică.

Reprezentative pentru reafirmarea spațiului tridimensional în grafica de carte sunt ilustrațiile lui **Iurie Leu** (n. 1960) la noua carte a scriitorului despre *Pantolonia* – o țară micuță, înconjurată de munți, populată de locuitori isteți [39]. Compozițiile fin prelucrate, cu cromatica armonizată prin nuanșare, sunt animate cu siluete grotești, fără a reduce spațialitatea.

Un exemplu deosebit de relevant ca exprimare a spațiului tridimensional prin folosirea metodelor clarobscurului este noua operă a lui B. Diodorov pe tema isprăvilor lui Guguță. Datând de la finele deceniului nouă, ea a fost publicată pentru prima dată în culegerea *Guguță și prietenii săi* tradusă în finlandeză [44]. Precizia portretistică, intensitatea culorii,

¹²Arhiva Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova, dosar personal Anatolii Smîșleav. Vezi, de asemenea: <http://www.festival-cannes.fr/en/archives/1986/award-Competition.html> (Accesat la 15 februarie 2017).

realismul volumului și spațiului conferă imaginilor o excepțională valoare artistică și unicitate printre toate ilustrațiile destinate operei lui Sp. Vangheli.

Principala tendință în grafica de carte din ultimele două decenii rămâne experimentul cu stilizări și distorsionarea formelor cu utilizarea diverselor efecte vizuale în redarea spațiului convențional și al celui tridimensional. Apariția pieței comerciale în anii 1990 i-a stimulat pe artiști să creeze ilustrații menite să atragă cumpărătorul, ilustrații ce nu corespund întotdeauna unei concepții artistice. Și totuși, arta graficii de carte pentru copii a continuat să se dezvolte. În pofida condițiilor editorial-poligrafice mai puțin favorabile, ilustrațiile pentru opera vangheliană au beneficiat de reproduceri calitative, adecvate valorii scrierilor intrate în patrimoniu literar național.

Odată cu creșterea producției editoriale, a sporit necesitatea de a selecta cărți pentru copii spre republicare și prezentare la diferite târguri și expoziții internaționale specializate. Această atribuție și-a asumat-o secția națională IBBY Moldova înființată în 1997 la Chișinău¹³. De atunci încoace, sub auspiciile IBBY, în Chișinău se desfășoară anual *Salonul Internațional de Carte pentru Copii și Tineret* (SICCT). În cadrul Salonului, din 1998, în bază concursului, se selectează cele mai bune cărți publicate în republică, în funcție de diferite aspecte literar-artistice. Un reper important în dezvoltarea graficii de carte pentru copii sunt lucrările artiștilor plastici premianți ai Salonului (*Cea mai reușită prezentare grafică a cărții pentru copii, Cea mai bună ilustrație a cărții pentru copii în original, Premiul special al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova, Premiul special „Igor Vieru”, acordat de Institutul Cultural Român „M. Eminescu” din Chișinău, Cartea anului, Premiul Ministerului Culturii al Republicii Moldova, Premiul Comisiei Naționale pentru UNESCO din Republica Moldova*), precum și ilustratorii *Cărții-surprize*, ediții ilustrate speciale, oferite în dar copiilor care vizitează SICCT [63].

La hotarul secolelor XX–XXI, Sp. Vangheli a editat două volume noi de povestiri istorice, cu un puternic mesaj educativ, care evoca unele momente ale vieții Basarabiei antebelice și imediat postbelice. Cartea *Tatăl lui Guguță când era mic* [47], în care scriitorul relatează despre satul din timpul copilăriei sale, a fost ilustrată de graficianul **Ion Moraru** (n. 1950), înalt apreciat de către autor¹⁴. Compozițiile realizate în tehnica creionului moale colorat, una marcantă pentru grafica de carte din republică în perioada primului



Ilya Kabakov (Rusia). *Isprăvile lui Guguță*, 1972

deceniu de independență, se disting printr-o cromatică impresionistă reținută¹⁵. Ansamblul acțiunii este determinat de tonalități grave și luminoase, iar liniarul face mai curând o aluzie la formă decât o concretizare a ei. Limbajul caricaturist a fost utilizat și de **Marcella Biancaforte**, care a ilustrat versiunea italiană a *Isprăvilor lui Guguță* [49] editate în Padova în 2003¹⁶.

A doua carte, *Copii în cătușele Siberiei*, scoasă de sub tipar la începutul noului mileniu, reprezintă o nuvelă documentară. Autorul descrie drama celor deportați în Siberia și sacrificiul adulților în numele copiilor. Atmosfera dramatică și intensitatea trăirilor sunt reconstituite prin desenele lui **Eugen Țăbărnac** (n. 1955) în tehnica mixtă de acuarelă, ceruză și tuș, remarcate prin siluetele stilizate, conturate cu linii negre puternice și un colorit bazat pe tranziții line ale cafeniului¹⁷.

În paginile grafice semnate de I. Moraru și E. Țăbărnac, spiritul dramatic al povestirilor se dezvăluie prin raportul între tonalități închise și culorile discret accentuate. Pictorii acordă prioritate

¹³A se vedea <http://www.bncreanga.md/scp/Organizatori.htm> (Accesat la 15 februarie 2017).

¹⁴Din discuțiile cu Spiridon Vangheli.

¹⁵ Premiul *Cartea anului*, SICCT, ediția a IV-a, 2000. <http://www.bncreanga.md/scp/Premii.htm> (Accesat 15 februarie 2017).

¹⁶ A se vedea *Isprăvile lui Guguță au apărut în Italia*. În: *Literatura și Arta*, 17 aprilie 2003, p. 1.

¹⁷ *Cartea-surpriză* a SICCT, ediția a V-a, 2001.

sentimentului față de acțiunea concretă și, totodată, au grijă de veridicitatea povestirii, fapt ce permite cititorului să perceapă psihologia imaginilor.

În ultimii ani, la Editura „Guguță” din Chișinău, operele scriitorului au fost republicate cu ilustrații semnate de L. Beleav, I. Cârmu, I. Moraru, L. Sainciuc, I. Vieru ș.a., realizate cu ani în urmă [51; 53]. A fost reeditată și grafica lui B. Diodorov pentru *Steaua lui Ciuboțel și Isprăvile lui Guguță*¹⁸, acestea având aceeași schemă compozițională ca și cea inclusă în edițiile anterioare de la Moscova și Chișinău, cu mici diferențe de detaliu. *Isprăvile lui Guguță*, cu ilustrații de B. Diodorov, au fost reeditate recent și în România la Editura „Doxologia” [55].

A fost publicată și noua grafică a artiștilor afirmați din Republica Moldova care este interesantă prin reevaluarea metodelor retrospective de exprimare plastică. În acest sens, se disting ilustrațiile realizate de **Alexei Colîbneac** (n. 1943) într-o valoroasă tehnică de autor – acuarelă cu accente de creion negru [52]. Metoda vizual-constructivă de desfășurare a acțiunii (dinamica planurilor) se combină cu maniera realistă de reprezentare grafică. Artistul a revenit la ilustrarea operei vangheliene ca un cunoscător al lumii scriitorului, fiind autorul prezentării grafice a mai multor culegeri din anii 1970–1980 [16, 29, 40, 43]. Compozițiile grafice ale lui A. Colîbneac la *Ștreqaria* se disting prin puritatea procedeeului artistic, pictorul prezentând întâmplările prin pasaje bine dozate cu negru „tradițional” ce denotă legături cu arta populară.

Spre deosebire de A. Colîbneac, alți pictori se distanțează de reprezentarea realistă a acțiunii, accentuând grotescul formelor. Satirizarea personajelor nu contravine atitudinii binevoitoare a autorilor față de oameni. Astfel se prezintă ilustrațiile lui **Iurie Leu**¹⁹ pentru noua ediție a cărții *Pantalonia* [50], precum și ale lui **Constantin Balan** (n. 1948), maestru al scenografiei și regizor al celor opt filme despre Guguță apărute în anii 1970–1980 la Studioul „Moldova-film” [54]. Acesta din urmă a talmăcit subiectul nuvelei *Copii în cătușele Siberiei* în manieră decorativ-teatrală, cu figurile și obiectele exprimând un sentiment specific al spațiului²⁰.

Grafica artistei plastice **Violeta Zăbulica** (n. 1966) la *Comoara* [56] se evidențiază printr-o deosebită expresie a șarjei și o gamă cromatică vie și

¹⁸ Premiul Comisiei naționale pentru UNESCO din R. Moldova, SICCT, ediția a XV-a, 2011.

¹⁹ Premiul Uniunii Artiștilor Plastici din R. Moldova, SICCT, ediția a XVI-a, 2012.

²⁰ Pentru întreaga activitate în domeniul ilustrației C. Balan a fost distins cu Premiul special „Igor Vieru”, SICCT, ediția a XX-a, 2016.

echilibrată²¹. Lumina difuză străbate formele și exprimă sonoritatea dominantelor matisate de diferite culori cu predilecția pentru gama cromatică rece.

Cele patru serii de ilustrații ale artiștilor plastici experimentați, cum sunt A. Colîbneac, I. Leu, C. Balan și V. Zăbulica, publicate în ultimii ani, denotă în mod convingător viabilitatea metodelor de expresie grafică acceptate în deceniile precedente: narativitatea, stilizarea, accentuarea coloritului, a spațiului tridimensional. Totodată, pictorii caută o nouă expresivitate, care exclude exagerarea procedeeelor vizuale preluate din diferite surse mass-media, precum și a elementelor de atracție exterioară, neconforme cu arta tradițională.

Ideile literare ale lui Sp. Vangheli își găsesc interpretări plastice ingenioase și originale în grafica artiștilor de generație vârstnică și mijlocie, aceștia dovedind capacitatea de a găsi extraordinarul în ceva obișnuit, de a privi lucrurile dintr-o altă perspectivă.

În sensul îngust, pot fi numite realiste ilustrațiile în care este folosită metoda descriptivă în construirea vizualului, autorii lor reușind să fie cât mai aproape de acțiune (I. Kabakov, B. Diodorov, A. Colîbneac), dar un astfel de concept plastic nu exclude simbioza cu elemente de natură fantezistă. Însă majoritatea pictorilor sunt interesați nu numai de latura exterioară a acțiunii, ci și de esența ei, având drept scop evidențierea spiritului ludic, revelarea atmosferei de bucurie, a unei romantice a povestirilor (I. Vieru, I. Cârmu,

²¹ *Cartea-surpriză* a SICCT, ediția a XIX-a, 2015.



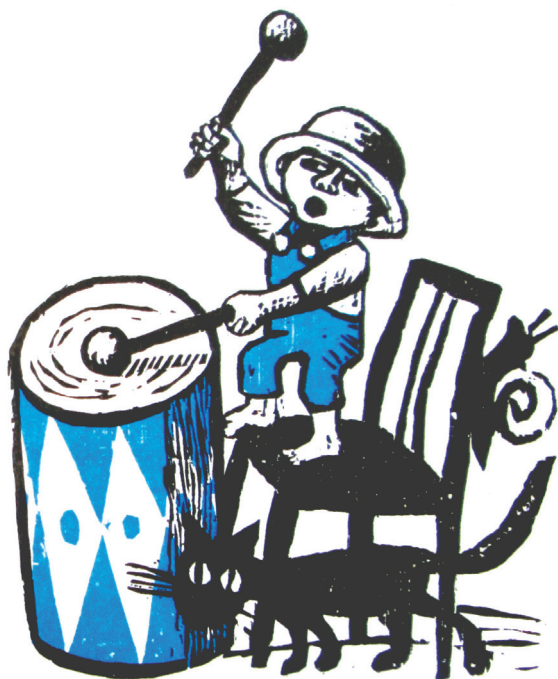
Boris Diodorov (Rusia). *Isprăvile lui Guguță*, 1991

L. Sainciuc), fără totuși să devieze de la acțiunea reală și fără să renunțe la tratamentul lipsit de didacticism care este agreat de copii.

Se știe că arta plastică din republică din anii 1960–1980 promova (citește „denatura”) în mod excesiv „tradițiile naționale în artă”, în accepția de atunci²². Dar anume Igor Vieru a reușit, prin apelarea la arta populară, să depășească stereotipurile vizuale impuse de dogma „conținutului socialist în forma națională”. Pe I. Vieru scriitorul l-a numit „graficianul care ne face onoare și este aproape de suflet” [46, p. 209-211], oferind și câteva generalizări despre creația lui: „Nu poate fi dar mai de preț ca dragostea de țară și de neam, dragostea de frumos, pe care ne-o insuflă pânzele și grafica lui I. Vieru. Creația lui rămâne a fi leagănul copiilor noștri” [64, p. 229]. În anii postsovietici, imaginea de carte este tratată ca un exercițiu artistic fără precedent, elementele realiste fiind doar o particularitate a stilului individual al pictorului care accentuează, spre exemplu, aspectele retrospective ale narativului (I. Moraru, E. Țăbârnac).

Începând cu anii 1970, folosirea tehnicilor mixte

²² Adică, operele de artă plastică să aibă diferențe stilistice evidente cu ajutorul cărora pot fi distinse în contextul expozițional multinațional al URSS. Așa au fost justificate metodele decorative stilizatoare preluate din arta plastică populară care au pătruns în grafica de carte. În esență, viziunea asupra naționalului s-a bazat pe denaturarea elementelor etnografice în favoarea unor modele simplificate.



Volker Wendt (Germania de Est). *Isprăvile lui Guguță*, 1978

și orientarea spre sinteza procedurilor și metodelor artistice s-au făcut remarcate în edițiile din Europa de Est, punându-se accent pe noul limbaj de comunicare vizuală – cel al caricaturii. Pictorii, care s-au inspirat din diverse surse mass-media, au sesizat specificul percepției copilului care nu îngăduie aproximația și falsul (L. Sainciuc, A. Smîșleaeu, I. Țeipe, G. Guțăit, M. Tichá). Unele ilustrații combină umorul cu satira, fiind nu numai amuzante, dar și pătrunzătoare (I. Leu, V. Wendt, G. Rappus, F. Zauleck).

Mai mulți artiști și, în primul rând, I. Vieru, I. Cărmu și L. Sainciuc se disting printr-o rară capacitate, considerată și astăzi drept una valoroasă pentru un pictor-ilustrator – aceea de a crea ca și cum s-ar afla față în față cu viitorul public.

CĂRȚILE ANALIZATE

1. Vangheli Sp. *Soarele*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1963, 16 p.
2. Vangheli Sp. *În țara fluturilor*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1962, 20 p.
3. Vangheli Sp. *Băiețelul din coliba albastră*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1964, 32 p.
4. Vangheli Sp. *Pe lume*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1964, 16 p.
5. Vangheli Sp. *Balade*. Chișinău: Lumina, 1966, 104 p.
6. Vangheli Sp. *Isprăvile lui Guguță*. Chișinău: Lumina, 1967, 68 p.
7. Vangelis S. *Guguces nuotykiiai* [Isprăvile lui Guguță]. Vilnius: Vaga, 1969, 64 p.
8. Vangheli Sp., Vieru Gr. ș.a. *Abecedar*. Chișinău: Lumina, 1970, 106 p.
9. Vangheli Sp. *Ministrul bunelului*. Chișinău: Lumina, 1971, 64 p.
10. Vangheli Sp. *Băiețelul din coliba albastră*. Chișinău: Lumina, 1972, 24 p.
11. Vangheli Sp. *Columb în Australia*. Chișinău: Lumina, 1972, 88 p.
12. Вангели Сп. *Приключения Гугуцэ* [Isprăvile lui Guguță]. Москва: Детская литература, 1972, 96 с.
13. Вангели Сп. *Шанка Гугуцэ* [Cușma lui Guguță]. Москва: Детская литература, 1973, 16 с.
14. Vangelis S. *Senelio ministras* [Ministrul bunelului]. Vilnius: Vaga, 1974, 64 p.
15. Vieru Gr., Vangheli Sp., *Codrule, codruțule*. Chișinău: Lumina, 1975, 44 p.
16. Vangheli Sp. *Primiți urătorii?* Chișinău: Lumina, 1975, 176 p.
17. Wangeli S. *Guguze mit dem Hut* [Cușma lui Guguță]. Berlin: Der Kinderbuchverlag, 1978, 72 p.
18. Vangelis S. *Guguces piedzivojumi* [Isprăvile lui Guguță]. Riga: Liesma, 1979, 88 p.
19. Vangheli Sp. *Guguță – cxpitan de corabie*. Chișinău: Literatura Artistică, 1979, 152 p.
20. Вангели Сп. *Гугуцэ – капитан корабля* [Guguță –

- capitan de corabie]. Moscova: Detskaya literatura, 1980, 176 p.
21. Vangheli Sp. *Calul cu ochii albaștri*. Chișinău: Literatura Artistică, 1981, 100 p.
22. Vangheli Sp. *Steaua lui Ciuboțel*. Chișinău: Literatura Artistică, 1981, 158 p.
23. Vangelis S. *Guguțe – laivo kapitonas* [Guguță – căpitan de corabie]. Vilnius: Vaga, 1982, 128 p.
24. Vangheli Sp. *Guguță și prietenii săi*. Chișinău: Literatura Artistică, 1983, 283 p.
25. Wangeli S. *Guguze mit dem Hut* [Cușma lui Guguță]. Berlin: Der Kinderbuchverlag, 1983, 112 p.
26. Vangheli S. *Gougoutsa – capitan de navire* [Guguță – capitan de corabie]. Chisinau: Literatura artistica, 1984, 160 p.
27. Вангели Сп. *Чубо из села Туртурика* [Steaua lui Ciuboțel]. Москва: Детская литература, 1984, 118 c.
28. Wangeli S. *Tschubo und das Mühlenmännchen* [Steaua lui Ciuboțel]. Berlin: Der Kinderbuchverlag, 1984, 86 p.
29. Vangheli Sp. *Opere alese*. Chișinău: Literatura Artistică, 1985, 420 p.
30. Vangheli Sp., Gr. Vieru ș.a. *Abecedar*. Chișinău: Lumina, 1985, 168 p.
31. Вангели Сп. *Звезда на ботушко* [Steaua lui Ciuboțel]. София: Отечество, 1985, 160 p.
32. Vangheli Sp. *Isprăvile lui Guguță*. București: Ion Creangă, 1985, 94 p.
33. Вангели Сп. *Соловей* [Privighetoarea]. Chișinău: Literatura Artistică, 1986, 48 p.
34. Vangelis S. *Gugu – kapitán na lodi* [Guguță – căpitan de corabie]. Praga: Albatros, 1986, 118 p.
35. Vangheli Sp. *The Nightingale* [Privighetoarea]. Chișinău: Literatura Artistică, 1987, 48 p.
36. Vangheli Sp. *Le Rossignol* [Privighetoarea]. Chișinău: Literatura Artistică, 1987, 48 p.
37. Vangheli Sp. *El Ruisenor* [Privighetoarea]. Chișinău: Literatura Artistică, 1987, 48 p.
38. Vangelis S. *Čiubatuko žvaigždė* [Steaua lui Ciuboțel]. Vilnius: Vyturys, 1988, 120 p.
39. Vangheli Sp. *Pantalonina – țara piticilor*. Chișinău: Literatura Artistică, 1989, 168 p.
40. Vangheli Sp. *Măria sa Guguță*. Chișinău: Literatura Artistică, 1989, 408 p.
41. Vangheli Sp. *Băiețelul din coliba albastră*. Chișinău: Literatura Artistică, 1990, 32 p.
42. Vangheli Sp. *Moara veselă* [Steaua lui Ciuboțel]. București: Ion Creangă, 1990, 72 p.
43. Vangheli Sp. *Ghiocica*. Chișinău: Hyperion, 1991, 336 p.
44. Vangheli S. *Guguze – pieni moldovalainen*. Kustanus Oy: Orient Express, 1991, 150 p.
45. Vangheli Sp. *Guguță și prietenii săi*. Vol. I. Chișinău: Turturica, 1994, 224 p.
46. Vangheli Sp. *Guguță și prietenii săi*. Vol. II. Chișinău: Turturica, 1994, 224 p.
47. Vangheli Sp. *Tatăl lui Guguță când era mic*. Chișinău: Turturica, 1999, 128 p.
48. Vangheli Sp. *Copii în cătușele Siberiei*. Chișinău: Oltița, 2001, 38 p.
49. Vangheli Sp. *Gugu*. Padova: Edizione Messagero di S. Antonio, 2003, 100 p.
50. Vangheli Sp. *Pantalonina – țara năstrușnicilor*. Chișinău: Guguță, 2011, 158 p.
51. Vangheli Sp. *Băiețelul din coliba albastră*. Chișinău: Guguță, 2011, 96 p.
52. Vangheli Sp. *Ștregaria*. Chișinău: Guguță, 2012, 118 p.
53. Vangheli Sp. *Și eu sunt Guguță*. Scriitorul în dialog cu cititorii săi. Chișinău: Guguță, 2013, 140 p.
54. Vangheli Sp. *Copii în cătușele Siberiei*. Chișinău: Guguță, 2013, 56 p.
55. Vangheli Sp. *Isprăvile lui Guguță*. Iași: Doxologia, 2013, 146 p.
56. Vangheli Sp. *Comoara*. Chișinău: Arc, 2015, 20 p.

BIBLIOGRAFIE

57. Bobernaga S. Igor Vieru. Chișinău: Literatura Artistică, 1982, 72 p.
58. Brigalda-Barbas E. Isai Cârmu, vrăjitor al cărții. În: Columna, 1990, nr. 10 (76), p. 48.
59. Brigalda-Barbas E. Igor Vieru. Chișinău: Arc, 2006, 96 p.
60. Ciocanu A. Pictor al copiilor. În: Literatura și Arta, 7 ianuarie 1982, p. 2.
61. Lungu E. Isai Cârmu. Grafica de carte. Chișinău: Literatura Artistică, 1982, 72 p.
62. Oamenii Moldovei mele. Lică Sainciuc. Chișinău: Biblioteca Națională pentru Copii „I. Creangă”, 2012.
63. Regalul cărților. Salonul Internațional de Carte pentru Copii și Tineret (1997–2016). Chișinău: Prut Internațional, 2016, 144 p.
64. Spiridon Vangheli sau Despre valorile copilăriei. Chișinău: Știința, 2015, 428 p.
65. Spiridon Vangheli și universul senin al copilăriei. Biobibliografie. Chisinau: Baștina-Radog, 2012, 272 p.
66. Spînu C. Imagine și mit. Convergențe semiotice și axiologice în creația lui Igor Vieru. Chișinău: Cartea Moldovei, 2004, 88 p.
67. Voronova O. Gheorghe Vrabie. Chișinău: Literatura Artistică, 1981, 96 p.
68. Vrabie Gh. Arta graficii de carte pentru copii. În: Arta 1998. Chișinău: AȘM, Institutul Patrimoniului Cultural, Centrul Studiul Artelor, p. 10-15.
69. Vrabie Gh. Arta graficii de carte în creația lui Igor Vieru. În: Arta 2001. Chișinău: AȘM, Institutul Patrimoniului Cultural, Centrul Studiul Artelor, p. 78-83.
70. Vrabie Gh. Arta graficii de carte din Republica Moldova din a doua jumătate a secolului XX. În: Arta 2003. Chișinău: AȘM, Institutul Patrimoniului Cultural, Centrul Studiul Artelor, p. 65-68.